

Валентин ЛУЧКОВСЬКИЙ¹

РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ЩО ДІЯЛО НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ У X–XXI ст.ст.

Досліджено історичні аспекти розвитку законодавства, яке діяло на українських землях щодо правового регулювання фактичних шлюбних відносин. Визначено, що в Україні правове регулювання фактичних шлюбних відносин відбувалося вже в період існування грецьких міст-держав Північного Причорномор'я відповідно до норм римського права (інститут конкубінату). Водночас, хоча українські землі з IX по XX ст. входили до складу різних держав — Київської Русі, руських князівств, Королівства Руського, Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Речі Посполитої, Української гетьманської держави, Московського царства, Російської та Австро-Угорської імперії до 1917 року, ставлення держави у питанні правового регулювання фактичних шлюбних відносин та правових наслідків фактичного шлюбу істотно не змінювалась — такі відносини не породжували правових наслідків шлюбу. Законодавство визнавало виключно церковний шлюб як єдину підставу виникнення прав та обов'язків подружжя, батьків та дітей. Лише в кінці XVIII ст. відбувається часткове зрівнювання прав та обов'язків дітей, народжених у шлюбі та поза шлюбом в частині права на виховання та утри-

¹ аспірант,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
V.Luchkovskiy@i.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-4965-7711>.

мання. Заміна церковного шлюбу на шлюб, зареєстрований органами реєстрації актів цивільного стану як на єдину підставу виникнення прав та обов'язків подружжя, що відбулася у зв'язку із змінами сімейного законодавства у 1917–1926 роках, призвела до часткового визнання фактичних шлюбних відносин (в частині прав та обов'язків подружжя) і остаточного відділення правового статусу батьків та дітей від наявності зареєстрованого шлюбу між батьками дитини (крім короткого періоду з 1944 по 1969 роки). Прийняття чинного Сімейного кодексу України зумовило визнання за фактичними шлюбними відносинами низки правових наслідків у майновій та особистій немайновій сфері, зокрема щодо спільності набутого в цих відносинах майна, надання можливості урегулювати правовий режим майна договором, а також щодо аліментних прав та права на усиновлення.

Ключові слова: шлюб, конкубінат, фактичний шлюб, зареєстрований шлюб, правові наслідки шлюбу.

На сучасному етапі розвитку сімейного законодавства України зумовлює визнання з боку держави не тільки шлюбу, а й інших союзів чоловіка та жінки, спрямованих на створення сім'ї. Одним із найдавніших сімейних союзів, які не є шлюбом, є проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без дотримання встановленого законодавством порядку укладення шлюбу (через здійснення релігійних обрядових дій, укладення угоди, реєстрацію в державних органів тощо). Зважаючи на те, що ст. 21 Сімейного кодексу України (СК України) визнає єдиною формою шлюбу шлюб, зареєстрований в органах державної реєстрації актів цивільного стану, а інші форми сімейних відносин, у тому числі і ті, які ґрунтуються на релігійних нормах або на спільному проживанні або цивільно-правовому договорі партнерства, сімейне законодавство України не визнає такими, що призводять до виникнення прав та обов'язків подружжя. Водночас, як свідчить попередня (і сучасна) практика, юридичне невизнання інших сімейних союзів не впливає на те, що особи, які вступають у відповідні суспільні відносини, отримують низку прав та обов'язків, які хоч і не є подружніми, але є близькими до них. Необхідність вироблення компромісу між кращим правовим регулюванням таких правовідносин і захистом учасників нешлюбних сімейних союзів та забезпеченням пріоритету зареєстрованого шлюбу як єдиної підстави виникнення подружніх прав та обов'язків підтверджує актуальність досліджень у сфері правового регулювання фактичних шлюбних відносин у сімейному праві, в тому числі питань розвитку законодавства, яке врегульовувало це питання в різні історичні періоди.

На жаль, питання історіографії правового регулювання фактичних шлюбних відносин за сімейним правом України за період із сімейного законодавства часів Київської Русі до сімейного законодавства сучасної України хоч і було предметом окремих досліджень таких учених, як: Т. О. Івашкова, В. В. Круковес, Л. В. Красицька, Ю. О. Пилипенко,

О. А. Теличко, однак зазначені науковці не здійснили комплексного дослідження усього історичного періоду правового регулювання питань недійсності шлюбу, а лише здійснювали загальний аналіз правового регулювання сімейних правовідносин у певний історичний етап.

Метою статті є визначення на підставі доктринальних джерел та чинного сімейного законодавства історіографії правового регулювання фактичних шлюбних відносин за законодавством, яке діяло на українських землях з часів виникнення перших держав в Північному Причорномор'ї.

Що стосується зазначених держав, вони були створені давніми греками і відповідно переважно використовували ті правові пам'ятки, які були притаманні Давній Греції. водночас, зважаючи на те, що давньогрецькі міста-держави, які існували в Північному Причорномор'ї, у I ст. до н.е. потрапляють у залежність від Римської імперії, можна стверджувати про можливе запозичення ними норм римського приватного права, в тому числі й норм цивільного та сімейного права (хоча, зважаючи на те, що підкорені народи Північного Причорномор'я спочатку не мали прав римських громадян, вони мали власне право — «право народів» і лише пізніше на них повноцінно було поширене римське право).

Як зазначає О. А. Овчатова-Редько, римському праву було відомо два основні види шлюбу — законний та незаконний. Законний шлюб (*matrimonium iustum*) укладався лише між римськими громадянами, згідно з діючим законодавством, діти в ньому набували статусу римських громадян і володіли повним обсягом прав [1, с. 122]. Як зазначає В. А. Ватрас, шлюбне право Риму, регулюючи шлюбні відносини, які складались між громадянами Риму передбачало укладення двох видів шлюбу — *cum manu* (жінка повністю переходила під владу чоловіка) та *sine manu* (дружина не переходила під владу чоловіка, залишаючи за собою комплекс прав, які їй належали до шлюбу). Правовий статус подружжя повністю залежав від вказаного поділу. Шлюб *cum manu* ставив жінку в повну залежність від влади глави сімейства. Вона автоматично ставала членом сім'ї чоловіка, втрачаючи всі зв'язки із своєю родиною. Усе майно цієї жінки переходило у власність глави сімейства. У кращому разі, коли чоловік уже набув статусу *pater familiae*, жінка залишалась підвладною лише йому. А в разі ненабуття чоловіком вказаного статусу, жінка потрапляла під владу його батька на правах доньки. У шлюбі *sine manu* жінка залишала за собою комплекс прав, які належали їй до його укладення. Сімейні обов'язки кожного із подружжя полягали в зобов'язанні поважати і допомагати один одному, утримуватись від дій, які перешкоджатимуть сімейному союзу, чоловік повинен був утримувати дружину [2, с. 64–65].

Незаконний шлюб («*matrimonium ius gentium*») укладався між особами, які не мали римського громадянства, відповідно до їх національного законодавства [1, с. 122]. Правові наслідки такого шлюбу також визначалися місцевими нормами (а не нормами римського права). Такий шлюб не давав чоловікові *patria potestas* (батьківської влади) та інших цивільних прав, пов'язаних з перебуванням у римському законному шлюбі (наприклад, права на емансипацію, надання сину пекулію тощо).

Водночас у римському приватному праві, крім згаданих двох видів шлюбів, виділявся також так званий «конкубінат» (*con(cum) — разом і cibo — лежу*) [3, с. 68]), тобто врегульоване законом фактичне співжиття чоловіка та жінки з наміром встановити шлюбні відносини [4, с. 112]. Такий сімейний союз укладався особами, які не мали права укласти законний шлюб через перепони правового характеру (наприклад, не могли укладати шлюби між собою патриції та плебеї, вільновідпущені з вільнонародженими, раби із вільними, а також особи, які в силу родинних відносин не могли укласти шлюб). Протягом тривалого часу участь у такому виді сімейних союзів каралася, однак з часів правління принцепса-імператора Октавіана Августа конкубінат було визнано законним зв'язком, за умов дотримання тих самих умов, що й під час укладення законного шлюбу (відсутність спорідненості, неперебування у шлюбі, досягнення шлюбного віку тощо) [1, с. 124; 5, с. 75].

Водночас, на відміну від законного шлюбу, конкубінат не мав тих правових наслідків, які мав шлюб. Так, діти, народжені в конкубінаті, не набували імені й статусу свого батька автоматично, не мали права на аліменти, не могли стати спадкоємцями після його смерті, не одержували статусу шлюбних дітей, на них не поширювалась батьківська влада. Жінка в таких відносинах не поділяла суспільного становища і соціального стану свого фактичного чоловіка тощо [1, с. 124].

За часів Київської Русі сімейні відносини мали патріархальний характер. Вони регулювались нормами звичаєвого права, чинним княжим законодавством, а після запровадження християнства — і церковними уставами. Руське звичаєве право допускало конкубінат, особливого розповсюдження тоді набуло співжиття господ з їхніми рабинями, на це вказують положення «Руської Правди» XII століття. Зазначалось, що після смерті господаря його наложниця та її діти від нього мають бути вільними [6].

Водночас прийняття Київською Руською державою християнства призвело до зміни ставлення держави та суспільства до фактичних шлюбних відносин. Зокрема, як зазначає Т. С. Кириченко, наприкінці IX ст. (близько 893 р.) імператор Лев Мудрий видав Закон, який приписував одружуватися не інакше як за допомогою церковного вінчання. Лише такий шлюб отримував державну підтримку; недотримання цієї форми каралося державою й канонами державної релігії, а укладений союз вважався незаконним. Через два століття у 1095 р. вимога узаконення шлюбу була поширена й на нижчі прошарки суспільства — рабів і кріпаків. У західних християнських державах, на відміну від православного трактування шлюбу, римо-католицька церква тривалий час не вважала обов'язковим для укладення шлюбу дотримання яких-небудь особливих процедур, хоча й рекомендувала католикам отримання церковного благословення (в подальшому юридична дійсність шлюбу почала повною мірою пов'язуватися з дотриманням особливої прилюдної процедури за участю католицького священика [7, с. 222].

Попри те, що українські землі з IX по XX ст. входили до складу різних держав — Київської Русі, руських князівств, у тому числі Галицько-

Волинського князівства (Королівства Руського), Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Речі Посполитої, Української гетьманської держави, Московського царства, Російської та Австро-Угорської імперій, істотно до 1917 року ставлення держави у питанні правового регулювання фактичних шлюбних відносин та правових наслідків фактичного шлюбу істотно не змінювалась — такі відносини не породжували правових наслідків шлюбу.

Так, ст. 12 розділу III Литовського статуту 1529 року визначала поняття «незаконнонародженої дитини» як дитини, від якої відмовився батько публічно або записав про це в заповіті, або дитини, народженої від невінчаної дружини [8, с. 24], а визначаючи питання спадкування та опіки у розділах 4 і 5 Литовського статуту поширювали їх лише на дітей, народжених у шлюбі [8, с. 25–31]. Аналогічним чином визначався правовий статус позашлюбної дитини у Литовському статуті 1566 року (артикул 23 розділу III) [8, с. 81], у проекті «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (артикул 21 розділу XIII) [8, с. 567], проекті «Зібрання малоросійських прав» 1807 року (параграф 1 Глави I; параграфи 1, 2, 63–68 глави IV) [8, с. 888, 901, 907], проекті «Зводу місцевих законів Західних губерній» 1837 року (параграфи 288–292 глави 1 розділу 2 книги 1 частини 2) [9, с. 284]. У «Правах, за якими судиться малоросійський народ» правовий статус таких дітей визначався передусім в аспекті позбавлення їх права на спадкування після їхніх батьків та інших родичів (крім материнського майна), хоча діти, народжені у фактичних шлюбних відносинах, у випадку, якщо в подальшому їх учасники одружилися між собою, вважалися такими, що народилися у шлюбі. У «Зібранні малоросійських прав» зазначалося, що законними є не лише діти, народжені у шлюбі, а й народжені після смерті їхнього батька (протягом 10 місяців). При цьому, слід зазначити, що жоден із вищевказаних правових актів детально не визначали особливості фактичних шлюбних відносин — законодавець просто не помічав таких відносин і не надавав їм значення у плані правових наслідків для їх учасників, а також дітей, які народилися у таких відносинах (а лише визначав обмеження для таких дітей). Єдиним визнаним законом і таким, що отримував правовий захист, був «законний шлюб», тобто шлюб, укладений за релігійними канонами залежно від віросповідання подружжя, а відповідні права та обов'язки жінки та чоловіка, батьків та дітей залежали від наявності зареєстрованого шлюбу.

Звід законів Російської імперії, який поширив свою чинність на українські землі після скасування попередніх правових актів, у тому числі і Литовських статутів 1842 року, в цілому також визнавав єдиною офіційною формою був церковний шлюб. Люди, які жили разом без його укладення, називали свої відносини цивільним шлюбом. Таку назву для позначення незареєстрованих відносин використовують і в наш час у державах пострадянського простору, хоча вона не відповідає положенням закону [10]. Водночас уже в цей час відбуваються певні зміни у визнанні правових наслідків фактичних шлюбних відносин. Так, відділення третьої глави I розділу II книги 1, визначаючи правовий статус позашлюбних дітей, надавало їм право на утримання з боку батька до повноліття, а не лише

право спадкувати материнське майно [9, с. 30–31]. Аналогічно обов'язок батька щодо утримання дитини, народженої поза шлюбом, була передбачена Галицьким цивільним кодексом 1797 року (ст. 141, 143, 147) [11, с. 77, 79]. Цим же документом передбачався обов'язок для матері виховувати позашлюбних дітей (ст. 145), а у випадках поганого виховання, якщо ставиться під загрозу «добробут та безпека потомства», такий обов'язок належить батькові (ст. 146), а також право дитини на зазначення у метричних книгах імені не тільки матері, але й батька (ст. 150) [11, с. 79]. Аналогічно були визначені права батьків та позашлюбних дітей в Австрійському цивільному уложенні 1811 року (ст.ст. 165–171), при цьому, обов'язки щодо утримання, виховання та забезпечення дитини належить обом батькам, хоча пріоритет утримання надавався батькові, а виховання — матері [9, с. 1041]. Таким чином, від повного невизнання правових наслідків фактичних шлюбних відносин законодавець перейшов до невизнання лише прав та обов'язків подружжя за особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, і зазначене вже не поширювалося на права та обов'язки батьків та дітей, народжених поза законним шлюбом (хоча обсяг їх прав та обов'язків був меншим порівняно із правами та обов'язками дітей, народжених у законному шлюбі, зокрема вони не мали права на прізвище, стан та інші переваги, що належать їхньому батькові, право спадкування батьківського майна).

Більш серйозні зміни у питанні врегулювання шлюбних, подружніх, батьківських та опікунських правовідносин відбулися у зв'язку із приходом до влади в Україні більшовиків і входженням України до складу Радянського Союзу.

18 та 19 грудня 1917 р. ВЦВК і РНК РРФСР видали декрети «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану» та «Про розлучення». Цими нормативно-правовими актами забезпечено юридичну рівність жінки та чоловіка в сімейних відносинах, усунуто церкву від функції реєстрації актів цивільного стану, в тому числі шлюбу, замінено батьківську владу над дітьми обов'язком виховання дітей з урахуванням інтересів як самих дітей, так і суспільства в цілому, урівнено в правах позашлюбних дітей із дітьми, народженими у шлюбі тощо. Положення декретів були відтворені й на рівні сімейного законодавства Української РСР. Так, від 20 лютого 1919 р. було прийнято декрети Раднаркому України «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану», «Про організацію відділів ЗАГС» та Декрет УРСР «Про розлучення» [12, с. 4–5].

Хоча Декретом Раднаркому УРСР «Про громадянський шлюб та ведення книг запису актів громадянського стану» визнано єдиним законним шлюбом той, який зареєстрований в органах РАГС, однак було збережено чинність попередньо укладених релігійних та фактичних шлюбів, а також урівняно в правах дітей, народжених у шлюбі та позашлюбних дітей [12, с. 6–7]. Аналогічна ситуація збереглася і після прийняття Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану Української РСР 1926 року, ст.ст. 104 і 105 якого передбачали визнання лише цивільного шлюбу, тобто такого, що зареєстрований в органах реєстрації актів ци-

вільного стану, породжував права і обов'язки подружжя (на відміну від аналогічного кодексу РРФСР, який прирівняв фактичні шлюбні відносини за правовими наслідками до шлюбу. Стосовно осіб, які на момент набрання зазначеним законом сили вже фактично перебували у шлюбі, закон передбачив можливість його зареєструвати, враховуючи до періоду перебування у зареєстрованому шлюбі період фактичного перебування у шлюбі. На майно, набуто особами за час фактичного перебування у шлюбі до набуття чинності нормативними вимогами про державну реєстрацію шлюбу, закон поширював ті ж положення, що й стосовно майна осіб, які перебували у зареєстрованому шлюбі (ст. 10) [13, с. 100–101]. Подібна ситуація зберігалася до 1944 року, коли було прийнято Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям, посилення охорони материнства та дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» і заснування ордена «Материнська слава» та медалі «Медаль материнства». Цим Указом було визнано юридичну силу лише за зареєстрованими в органах реєстрації актів громадянського стану шлюбами (водночас особи, які перебували в фактичних шлюбних відносинах до прийняття цього Указу, мали право оформити свої відносини, зареєструвавши шлюб із зазначенням терміну фактичного спільного проживання). З іншого боку, цим Указом було встановлено, що походження дитини визначається лише на основі встановлення того, чи народжена вона в зареєстрованому шлюбі (в такому випадку батьком дитини була особа, яка перебувала із матір'ю дитини у шлюбі) чи без такого (в такому випадку дитина записувалася за прізвиськом матері дитини з по батькові за вказівкою матері, а остання не вправі була в судовому порядку вимагати встановлення батьківства та вимагати сплати аліментів на утримання дитини з особи, яка не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини). Позашлюбна дитина не мала права на прізвисько батька та його по батькові, була позбавлена права на аліменти, пенсію у зв'язку із втратою годувальника, права спадкування тощо [14, с. 50]. Фактичні шлюбні відносини юридичного значення не мали, а особам, які перебували в таких відносинах до його видання і бажали зберегти ці стосунки, надавалася можливість зареєструвати шлюб в органах РАГС із зазначенням строку фактичного спільного життя [13, с. 101].

Кодекс про шлюб та сім'ю України 1969 року стосовно осіб, які не перебували у зареєстрованому в органах державної влади шлюбі, не передбачав жодних правових наслідків. З іншого боку, цей документ знову урівнював у правах дітей, народжених у шлюбі та поза шлюбом, а також визначав механізм встановлення походження позашлюбних дітей [15].

Таким чином, у радянський період української державності фактичні шлюбні відносини спочатку отримали визнання (поряд із зареєстрованим шлюбом), однак у подальшому єдиною підставою виникнення прав та обов'язків подружжя залишилися лише шлюб, зареєстрований органами РАГС. Водночас права та обов'язки дітей, народжених у фактичних шлюбних відносинах, та їхніх батьків, не відрізнялися від аналогічних прав та обов'язків батьків, які перебувають у шлюбі між собою, та їхніх дітей, народжених у шлюбі (за винятком короткого періоду з 1944 по 1969 роки).

Чинний СК України, який набрав чинності 1 січня 2004 р., надає визначення шлюбу як єдиної можливої форми, що визнається державою. А саме: «Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану» (ст. 21 Сімейного кодексу). Законодавець також уточнює, що релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у чоловіка та жінки прав та обов'язків, які надаються шлюбом. Хоча СК України не визнає як фактичні шлюбні відносини такими, що породжують права та обов'язки подружжя, водночас надає особам, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах права: врегулювати свої сімейні відносини договором (ч. 2 ст. 9), на майно, набуте за час спільного проживання відповідно до правового режиму права спільної сумісної власності (ст. 74), на утримання на випадок непрацездатності з боку партнера (ст. 91), на усиновлення дитини (ч. 4 ст. 211) [16].

На основі проведеного дослідження приходимо до *таких висновків*:

В Україні правове регулювання фактичних шлюбних відносин відбувалося вже в період існування грецьких міст-держав Північного Причорномор'я відповідно до норм римського права (інститут конкубітату), однак до 1917 року для осіб, які перебували у таких відносинах, а також дітей, такі відносини не створювали жодних правових наслідків шлюбу — законодавство визнавало виключно церковний шлюб як єдину підставу виникнення прав та обов'язків подружжя, батьків та дітей. Лише в кінці XVIII ст. відбувається часткове зрівнювання прав та обов'язків дітей, народжених у шлюбі та поза шлюбом у частині права на виховання та утримання. Заміна церковного шлюбу на шлюб, зареєстрований органами реєстрації актів цивільного стану як на єдину підставу виникнення прав та обов'язків подружжя, що відбулася у зв'язку зі змінами сімейного законодавства у 1917–1926 роках, призвела до часткового визнання фактичних шлюбних відносин (в частині прав та обов'язків подружжя) й остаточного відділення правового статусу батьків та дітей від наявності зареєстрованого шлюбу між батьками дитини. Лише в період з 1944 по 1969 року держава повертається до радикального невизнання правових наслідків фактичних шлюбних відносин, навіть у частині правового статусу дитини, народженої у таких відносинах. Прийняття чинного Сімейного кодексу України зумовило визнання за фактичними шлюбними відносинами низки правових наслідків у майновій та особистій немайновій сфері, зокрема щодо спільності набутого в цих відносинах майна, надання можливості врегулювати правовий режим майна договором, а також щодо аліментних прав та права на усиновлення.

Список використаних джерел

1. *Овчатова-Редько А. О.* Поняття «фактичного шлюбу» за сімейним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 41. С. 121–129.
2. *Ватрас В. А.* Суб'єкти сімейних правовідносин. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2008. 219 арк.
3. *Пилипенко Ю. О.* Конкубітат: від римського права до сучасності. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 67–71. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://bit.ly/3rLEfWt>.

4. Івашкова Т. О. До питання правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 2. С. 110–117.
5. Теличко О. А., Іванюк Н. В. Правове регулювання конкубітату за сімейним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 6 (15). С. 75–79.
6. Дякович М. М. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 2. С. 37–43.
7. Кириченко Т. С. Поняття «конкубітат»: проблемні питання, підстави виникнення. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 221–224.
8. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. Т. 1. 1168 с.
9. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. Т. 2. 1240 с.
10. Петrenchенко С. А. Проблеми правового регулювання фактичних шлюбних відносин в Україні: історія та сучасність (08.10.2014). *Науково-практична Інтернет-конференція «Пріоритети національного реформування держави і права: теорія та практика»* (8 жовтня 2014 р.). *Актуальна юриспруденція* ∴ *LegalActivity*. URL : <http://bit.ly/30Iin2q>.
11. Гражданский кодекс Восточной Галиции 1797 г. = Codex civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII / пер. с лат. Л. Гужвы; под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. Москва : Статут; Одесса, 2013. 536 с.
12. Матвеев Г. К. История семейно-брачного законодательства Украинской ССР. Киев : Изд-во Киевского ун-та, 1960. 64 с.
13. Пилипенко Ю. О. Правові наслідки проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу: історія та сучасність. *Інституційний репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. URL : <https://bit.ly/3qJnwSl>.
14. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей. Київ : Ліра-К, 2014. 628 с.
15. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 р. № 2006–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3bIhwor>.
16. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/2OtJXOf>.

Надійшла до редакції 19.11.2020

Valentyn LUCHKOVSKYI

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Development of Legal Regulation of Actual Marriage Relations under Family Law Operated in Ukraine in the X–XXI centuries

The scientific article investigates the historical aspects of the development of legislation that operated on the Ukrainian lands regarding the legal regulation of actual marital relations. In particular, the author determined that in Ukraine the legal regulation of actual marital relations took place already during the existence of the Greek cities-states of the Northern Black Sea region according to the norms of Roman law (institute of concubinage). From the 9th to the 20th centuries Ukrainian lands were part of different states, i.e. Kievan Rus, Russian principalities, Kingdom of Rus, Grand

Duchy of Lithuania, Kingdom of Poland, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ukrainian Hetman state, Tsardom of Russia, Russian and Austro-Hungarian empires. Before 1917 attitude of the state in the issue of legal regulation of actual marriage relations and the legal consequences of actual marriage did not change significantly; such relations did not generate legal consequences of marriage. Legislation recognized exclusively church marriage as the sole basis for the emergence of the rights and obligations of spouses, parents and children. Only at the end of the 18th century the rights and obligations of children born in marriage and out of wedlock were partially equal as for the right to upbringing and support. Due to the changes in family law in 1917–1926 there was a replacement of church marriage into the marriage registered by the civil registration authorities as the sole basis for the emergence of the rights and obligations of the spouses. This replacement led to the partial recognition of actual marital relations (in part rights and obligations of the spouses) and the final separation of the legal status of parents and children from the presence of a registered marriage between the parents of the child (except for a short period from 1944 to 1969). Adoption of the current Family Code of Ukraine has led to the recognition of a number of legal consequences in the property and personal non-property sphere by virtue of actual marital relations, in particular as to the commonality of the property acquired in these relations, the possibility to regulate the legal regime of the property by contract, as well as the alimony and adoption rights.

Keywords: *marriage, concubinage, actual marriage, registered marriage, legal consequences of marriage.*